

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ

ISSN 0023-2416

Лист за књижевност и друштвена питања
Број 1297-99 ■ Београд, јун-јул-август 2020. ■ Година LXXII

Е-пошта: knjizevnenovineuks@gmail.com • www.uksrbiye.org.rs
Цена 100 РСД; МЕ 1,5 EUR; ВА RS/FBH 2,5 KM; МК 80 MKD

ТРШИЋКЕ ДЕКЛАРАЦИЈЕ 2020.

Александар Јовановић

Настава српског језика и књижевности: основни идентитетски предмет или тек један од „равноправних“ предмета

О Првој интеркатедарској србистичкој конференцији, одржаној 19–21. јуна 2020. године у Тршићу

би се добио по који час више и да би се запослио већи број наставника српског језика и књижевности. За њихово прихватање и примену неопходно је ново сагледавање улоге матерњег језика и књижевности, и уопште идентитетских предмета, у нашем образовном систему. (Зато су питања где наћи додатни број часова и примедбе о преоптерећености ученика у овом случају беспредметне и служе као могући изговор: не ради се о повећању укупног броја часова него о њиховој прерасподели и уважавању вишеструко значајне улоге матерњег језика његовим местом у наставном плану.)

Декларације, такође, нису донете ни да би представници наших србистичких катедри умирили савест и рекли да су учинили све што је у њиховој моћи. Напротив, обавеза је наставника и професора на свим србистичким катедрама, али и у свакој основној и средњој школи да се, сваком својом наставном и стручном делатношћу, боре за њихову

Весна Ломпар, Александар Јовановић, Бошко Сувајић, Рајана Драгићевић, Александар Милановић, Милош Ковачевић, Станислав Станковић, Зорана Опачић, Александар Јерков, Весна Матовић

Српски језик и српска књижевност, уз српско ћирилично писмо, основни су идентитетски критеријуми српског народа. Истовремено, Српски језик и књижевност јесте најзначајнији наставни предмет у основном и средњем образовању и наставни језик (језик образовања) за све друге предмете. Међутим, последњих деценија статус српског језика и књижевности се све више урушава како у образовном систему тако и у свакодневној употреби. Свесни те чињенице, српски филолози из свих релевантних наставно-научних и научних институција на којима се изучавају српски језик и српска књижевност одржали су 19–21. јуна 2020. године у Тршићу Прву интеркатедарску србистичку конференцију, на иницијативу Програмског одбора конференције, а у организацији Научно-образовно-културног центра „Вук Караџић“. Најновији догађаји око изостављања многих српских канонских писаца из гимназијског програма, који су дошли неколико месеци након заказивања конференције, само су указали на дубину проблема и неопходност једног оваквог скупа.

На конференцији је поднето више реферата у којима су анализирани основношколски, средњошколски и универзитетски програми наставе српског језика и књижевности, између осталих: Питања

српског језика и књижевности у основној школи (проф. др Рајна Драгићевић), Питања српског језика и књижевности у средњој школи (проф. др Александар Милановић), Српска књижевност у настави у средњој школи (проф. др Бошко Сувајић), Питања српског језика и књижевности на учитељским и/или педагошким факултетима (проф. др Александар Јовановић), Питања српског језика на несрбистичким филолошким катедрама и на ненаставничким факултетима (проф. др Милош Ковачевић), Питања српског језика и књижевности у Републици Српској (проф. др Миланка Бабић), као и читав низ изузетно значајних корелатива проф. др Вељка Брборића, проф. др Зоране Опачић, проф. др Александра Јеркова, проф. др Весне Ломпар, проф. др Славка Петаковића и других.

Уз присутна различита виђења појединих проблема и њиховог решавања, истраживања су указала на читав низ системских недостатака који урушавају наставу матерњег језика и књижевности, почев од недовољног броја часова у основној и средњој школи, преко непостојања наставе српског језика чак ни на наставничким факултетима, па све до кратких рокова за израду наставних планова и пренаглашавања тзв. исходне наставе, умногоме погубне по иденти-

тетске предмете. Занимљиво је, рецимо поменути да је српски језик у наставним плановима у Србији крајем XIX века и у првој половини XX века имао неупоредиво већи број часова у основној школи (10 – 1894, у просеку 7.5 – 1891, 7 – 1926, између 6 и 10 – 1945), да би од 1950. године он био свођен и сведен на данашњи број. Слична ситуација је била и у средњој школи, с тим што је у њој, поред основног предмета, било више обавезних предмета из овог подручја. Изгледа да су наши преци добро знали оно што смо ми лако заборавили.

На конференцији су једногласно усвојене две декларације о српском језику и књижевности: 1) Декларација о неопходности повећања броја часова српског језика и књижевности у основној и средњој школи; 2) Декларација о статусу српског језика на несрбистичким катедрама и ненаставничким факултетима. Обе се овде доносе у целини.

Многе од проблема с којима се суочава српски језик и књижевност у свим сферама своје употребе није могуће на одговарајући начин решити без хармонизације филолошких и политичких деловања. Организациони одбор Конференције је већ упутио декларације нашим највишим политичким, образовним и културним институцијама. Оне нису донете из синдикалних разлога, да

примену и да своје учешће у раду других институција самеравају према њиховом стварном односу према декларацијама. Тек тако може доћи до њихове примене у пракси, на добробит не само српског језика и књижевности него и српске културе и српског народа у целини.

У Тршићу су наши најзначајнији србисти са свих матичних катедри, поновимо, указали на немале проблеме и начине њиховог превазилажења у настави и статусу српског језика и књижевности. Сад су на реду институције: да схвате и прихвате захтев струке, тим пре што су и назначајнији државни функционери, почев од председника Србије, више пута посебно истицали да су српски језик и ћирилично писмо оно што Србе обједињава, што је њихов основни идентитетски критеријум, и што се мора чувати готово као зеница ока свог. А декларације управо показују да то јесте и мора бити тако – али и у пракси, а не само декларативно.

Оне, једноставно речено, не могу и не смеју да буду прећутане и заобиђене. Нити ће чланови универзитетских катедри који су их усвојили – а то су најеминентнији српски стручњаци за српски језик и књижевност – то дозволити.

Весна Ломџар

Да ли је потребно преиспитати статус српског језика на различитим нивоима образовања?

Потврдан одговор на ово питање наметнуо се на Првој интерка-тедарској србистичкој конференцији у Тршићу, одржаној 19–21. јуна 2020. године. Такав закључак су донеле две декларације. Једна се односи на неодговарајући статус српског језика на универзитетском нивоу, а друга на мали број часова српског језика у основним и средњим школама.

Будући да је Друштво за српски језик и књижевност Србије у живој и неопредној сарадњи са професорима српског језика у основној и средњој школи, да настоји да развије различите облике сарадње, чак и у садашњим ванредним околностима, као и да добија велики број питања, молби и захтева у вези са природом наставе, у овој прилици ваља осветлити положај предмета Српски језик и књижевност у школама.

Има већ пуно година како многе моје колеге указују на потребу да се унапреди положај српског језика и ћирилице. Свакако да треба повећати број часова српског језика у основној и средњој школи и тако доћи у сагласје са часовима матерњег језика у бројним европским земљама. Осим тога, неопходно је унапредити јавну комуникацију, преваходно у електронским медијима који имају националну фреквенцију. Јер, сведоци смо бројних граматичких, правописних и акценатских грешака које – посредством телевизије и радија – руше норму српског језика, у мери да стварају једно савим хаотично језичко стање.

Околност да је Национални просветни савет показао вољу да подржи

садржај донетих декларација требало би да нас све охрабри у настојањима да унапредимо јавни и школски положај српског језика. Јер, борба за јавну промену схватања о положају српског језика има велики значај за правилније постављање читавог проблема у образовним и културним установама наше земље. Треба разумети да је то питање – а то показује и ситуација у европским државама – од пресудног значаја за културни и национални идентитет: отуд оно иде далеко изнад еснафских разлога.

Но, повећање броја часова у школи јесте нужан, али не и довољан услов да се унапреди положај српског језика. Који су још услови важни? Ја бих, за ову прилику, издвојила два: бољи статус професора и већа популаризација нашег предмета уопште.

Веома је важно нагласити да је позиција професора (свих, а ми овде говоримо о професорима српског језика и књижевности) данас не само материјално него и морално урушена. Инсистирање на враћању пољуљаног ауторитета професорима веома је важан део образовне политике. Општа неуређеност нашег друштва, помањкање језичке културе на средишњим телевизијским програмима, уздицање оних вредности које не подразумевају ни језичку ни општу културу, имају, нажалост, велики утицај на јавну свест, па отуд и на свест ученика. Стога рад са овако обликованим младим људима захтева велику енергију и ентузијазам сваког професора.

Мотивисаност ученика може се по-дићи и популаризацијом самог предме-

та. У том смислу навешћу један конкретан предлог. Поводом Међународног дана матерњег језика, Студентски културни центар је месец март ове године посветио језичким трибинама под насловом „Српски језик и друштвене мреже“. Трибине смо, заједно са студентима српског језика и српске књижевности на Филолошком факултету у Београду, осмислиле колегиница Рајна Драгићевић и ја. Нажалост, због ванредног стања, одржана је само прва трибина од четири, колико је било предвиђено.

Циљ ових трибина био је да укажемо на то да постоје многа језичка питања о којима се расправља на друштвеним мрежама (углавном на Фејсбуку и Твиттеру), као и да покажемо како изгледају те расправе, да ли се у њима користе аргументи или квазиаргументи, где се тражи решење неке језичке недоумице и слично.

Један од важних циљева био је и тај да студенти, који током студирања немају много часова праксе, покушају на овај начин да практично примене стечена знања. Да се повежу студенти различитих струка, који би на овај начин једни другима могли да преносе знање на научнопопуларан начин. Студенти који су учествовали у трибинама показали су да су спремни аргументовано да објасне неки од језичких процеса, у складу са струком коју су одабрали. Ово је био њихов додатни ангажман и нема везе са испитом, школским обавезама, ради се о њиховом ентузијазму и љубави према ономе што су изабрали да студирају.

Подстакнуте ентузијазмом студената да се ове трибине наставе, дошле смо на идеју (коју бисмо у будућности детаљно разрадиле) да се од наредне године март прогласи месецом српског језика, по угледу на манифестацију „Мај – месец математике“. Центар за промоцију науке у сарадњи са Математичким институтом САНУ осми пут заредом организује националну манифестацију „Мај – месец математике“ са садржајима и програмима широм Србије. Реч је, дакле, о масовном научнопопуларном догађају.

Зашто нам је математика била инспиративна? Математика је, како кажу колеге математичари, свуда око нас. Али је и српски језик свуда око нас. И не само то, у настави српског језика могуће је спојити проблеме са неким од математичких садржаја. Као што ученици са великом заинтересованошћу решавају различите типове логичких задатака из математике, можемо постављати задатке из граматике српског језика којима ћемо их наводити да развијају сопствено језичко осећање и логичко мишљење тражећи скривене проблеме везане за различите језичке нивое: правопис, фонологију, морфологију, творбу речи, лексикологију, семантику и синтаксу. У исто време, ученицима решавање оваких задатака причињава задовољство, што појачава њихову унутрашњу мотивацију.

Могла би се, дакле, на сличан начин организовати манифестација „Март – месец српског језика“. На различитим локацијама у Србији организовале би се изложбе, радионице, трибине, предавања, квизови и други популарни садржаји у вези са српским језиком и књижевношћу. Теме ових манифестација могле би се мењати сваке године, а у организацији и њиховом извођењу били би ангажовани професори, ученици, студенти.

За крај, цитираћу, по мом мишљењу, кључну реченицу из једне од донетих декларација. „Није било ниједног образовног система у било ком времену у коме овај предмет није имао статус најзначајнијег предмета.“ Данас је важно да предмету српски језик и књижевност статус који му припада и вратимо.

У вези са наставом српског језика и књижевности у основној школи постоје интерпредметни и интрапредметни проблеми.

Интерпредметни проблеми наставе српског језика и књижевности

1.1. Недељни фонд часова. Најважније је питање статуса предмета у односу на друге предмете. Истраживање које сам обавила пре неколико година показује да је број часова СЈ у Србији у односу на број часова матерњег језика у другим европским земљама далеко мањи у нижим разредима основне школе, а скоро исти у вишим разредима основне школе.

	I разред	II разред	III разред	IV разред
Србија	5	5	5	5
Украјина	5	5	5	5
Белорусија	6	6	6	6
Мађарска	8	8	8	7
Русија	9	9	8	7
Турска	10	10	8	8
Француска	10	10	10	10

Табела 1: Број часова матерњег језика у нижим разредима основне школе

Проф. Анте Бежен са Учитељског факултета у Загребу (забринут због тога

Рајна Драгићевић

Питања српског језика и књижевности у основној школи

што се у Хрватској број часова хрватског језика у нижим разредима основне школе смањује са 6 на 5) истраживао је сајницу матерњег језика у нижим разредима основне школе у 15 европских земаља и закључио да ни у једној од њих број часова матерњег језика није мањи од 6, а просек је 7 часова недељно.

	V разред	VI разред	VII разред	VIII разред
Србија	5	4	4	4
Мађарска	4	4	3	3,5
Украјина	4	4	4	4
Белорусија	5	5	4,5	4,5
Словенија	5	4	4	4
Француска	4 или 5	4 или 5	4 или 5	4 или 5
Турска	6	6	5	5
Русија	8	8	7	5

Табела 2: Број часова матерњег језика у вишим разредима основне школе

1.2. Како повећати број часова Српског језика (нарочито у нижим разредима)? По угледу на ситуацију у Русији, предлажемо увођење **натпредметног статуса**. Српски језик не треба да се третира као општеобразовни предмет. На сајту руског Министарства просвете наглашава се појам натпредметности руског језика, тј. натпредметна функција курса матерњег језика. Тај школски предмет има улогу да развије код ученика све основне функције језика и мишљења: комуникативну, интелектуалну, информациону, организациону. Овакв натпредметни статус Руског језика у школи омогућава да се у руским школама подразумева да у настави доминира Руски језик. Никома није необично што у првом разреду основне школе постоји 9 часова Руског језика и књижевности, а 4 часа математике, 3 часа Физичке културе, 2 часа Природе и друштва и по један час Музичког, Ликовног и Техничког об-

Рајна Драгићевић

разовања. У петом разреду основне школе предвиђено је 8 часова Руског језика и књижевности, а 5 часова Математике, 3 часа Енглеског језика, по 2 часа Историје, Биологије и Техничког образовања и по један час Основа православне културе, Музичког и Ликовног образовања.

Други начин за увећавање фонда часова Српског језика јесте увођење **изборних предмета** у основношколску наставу. То је и иначе пут којим се у XXI веку омогућава нека врста развијања афинитета ка одређеним наукама код деце која поседују таленте и интересовање. Осим што универзитетски наставници треба да помогну да се оваква настава успостави, наш задатак јесте и да осмислимо и предложимо такве предмете и да их снабдемо уџбеницима. Предлажем изборне предмете којима би се што темељније увезала настава Српског језика и Књижевности, на пример: *Језик књижевности, Лексика књижевности* и др.

II. 1. Проблем раздвајања наставе Српског језика и Књижевности. Ово питање је на различите начине решено у иностранству. Случајни узорак показује да је ситуација подељена. Ево узорка:

	Матерњи језик и књижевност као један школски предмет	Матерњи језик и књижевност као два школска предмета
Србија	+	
Белорусија		+
Украјина		+
Русија		+
Француска	+	
Јапан	+	
Мађарска	+	
Немачка	+	
Турска	у основној школи	у средњој школи

Табела 5: Матерњи језик и књижевност као један или као два школска предмета

Ако би се настава Српског језика и Књижевности раздвојила, у нижим разредима основне школе требало би да постоји више часова језика него књижевности, а у вишим разредима основне школе и у средњој школи, број часова из обе дисциплине требало би изједначити. Такво решење, међутим, није општеприхваћено у земљама у којима се матерњи језик и књижевност уче као два предмета, а предност се углавном даје језику у односу на књижевност. Могуће би било увести у једном полугодишту више часова него у другом. Раздвајање наставе језика од књижевности био би корак ка следећем нивоу – увећавању недељног фонда часова и из једног и из другог предмета.

Интирайредмејни проблеми наставе српског језика и књижевности

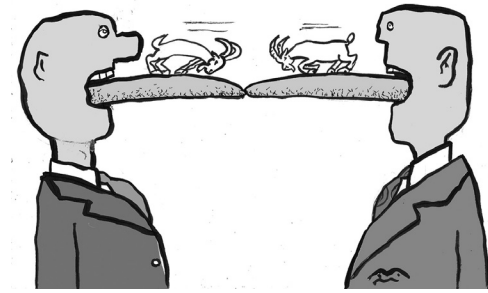
I. Уџбеници за Српски језик. Уџбеници за Српски језик не могу писати колеге које нису стручњаци за то и зато, подхитно, треба централизовати рад на уџбеницима. У Србији нема много колега које су довољно компетентне да буду аутори уџбеника и рецензенти уџбеника. Сведочи смо чињенице да се за рецензенте често бирају колеге далеко мање компетентне од аутора уџбеника.

Посебно озбиљан проблем представљају уџбеници за Српски језик за ниже разреде основне школе, за које сви мисле да су компетентни.

Проблем с уџбеницима је и у претеривању аутора са жељом да приближе наставни садржај ученицима. Тако се, умес-

то да уџбеник остане здраво, у доброј мери конзервативно штиво, у неким од њих посеже за текстовима фолк певаичица као наставним материјалом, с образложењем да су такви садржаји деци блиски. Аутор уџбеника се мора поставити као стручњак и као ауторитет, а не као другар и као мангуп.

II. Проблем садржаја планова и програма односно уџбеника. Следећа група недоумица односи се на наставни

садржај. Из мноштва проблема, за ову прилику издвојила бих два која су врло повезана. Први бих назвала проблемом оптималности, а други проблемом првог круга. Оптималност се односи на прилагођеност дубине залажења у тему са узрастом ученика. Несврхисходно је оптерећивати децу чињеницама за које она нису дозрела. А како проценити ниво способности просечног ученика? У вези с тим има много промашаја у уџбеницима из свих предмета. Некад је проблем у програму, а некад у начину на који је обрађена јединица из програма.

Чини се да би у ауторски тим требало увести и стручњака за развојну психологију који би читао текстове свих уџбеника и тражио од аутора да измене делове који нису у складу са степеном когнитивног развоја просечног ученика одређеног узраста. То би помогло наро-

чито оним ауторима који немају довољно искуства.

Скренула бих овом приликом пажњу и на проблем првог круга. Градиво из српског језика учи се у неколико концентричних кругова. Идеја је да се исте теме више пута изучавају, али да се у сваком новом кругу оне проширују и допуњавају. Међутим, моје искуство у раду са студентима показује да многи од њих никада не превазиђу ниво првог круга. И због тога је врло важно правилно осмислити први круг, јер је очигледно да нам се приликом усвајања појмова најдубље урезају прве контуре које сазнајемо. Сви остали елементи којима надограђујемо те прве контуре често се негде „затуре“ и никад не постану део нашег активног знања.

III. Континуитет наставе у нижим и вишим разредима основне школе. Постоји велики раскорак у настави српског језика у четвртном и петом разреду основне школе. Тај корак треба скратити.

Александар Јовановић

О нашим најмлађим србистичким катедрама

Настава српског језика и књижевности на учитељским и/или педагошким факултетима

Проф. др Владимиру Цвејановићу (1935–2002), мом колеги и пријатељу, чијим су последним залагањем њиме оснивања учитељских факултета србистички предмети добили место које заслужују.

1.

Оснивањем учитељских факултета 1993. године, пре готово три деценије, академска настава српског језика и књижевности добила је знатно шири простор и замах. Матичним србистичким катедрама на Филолошком и Филозофским факултетима придружило се још шест нових катедри, на шест факултета. У почетку су сви факултети били Учитељски (под тим називом су и основани), у међувремену су неки од њих извршили преименовање у Педагошке, тако да су њихови садашњи називи: Учитељски факултет у Београду, Педагошки факултет у Сомбору, Факултет педагошких наука у Јагодини, Педагошки факултет у Ужицу, Педагошки факултет у Врању, Учитељски факултет у Призрену – у Лепосавићу.¹

Након оснивања, доношења наставних планова и програма, обезбеђивања и стасавања научног подмлатка, организовања научних скупова, објављивања монографија и зборника, усмеравања на теоријска, примењена и функционална знања неопходна учитељима, а потом и васпитачима, србистичке катедре учитељских/педагошких факултета су у потпуности оправдале своју задату наставну и научну улогу. Данас се пред њима отварају нови задаци, од којих је основни да унапређују наше језичко, књижевно и културно наслеђе и да га, образујући учитеље и васпитаче, пренесе новим генерацијама. У духу оне чувене изјаве Густава Малера да традиција није обожавање пепела, већ одржавање и преношење ватре. То није лак задатак, али је то наша дужност.

2.

У овом излагању ће сажето бити представљени студијски програми учитељских/педагошких факултета, са кратким указивањем на два–три момента. Настава србистике на учитељским факултетима подразумева обавезне и изборне предмете који су заступљени у различитом обиму. О томе сведоче следећи подаци.

Обавезни србистички предмети на овим факултетима су:

¹ При формирању учитељских факултета водило се рачуна о кадровским могућностима тадашњих педагошких академија, али и њиховом стратешком распореду на мапи националног образовања. Првим предлогом требало је да се формирају четири учитељска факултета, идући од севера: у Сомбору, Београду, Врању и Призрену. Из тих разлога три од четири факултета су измештена из својих универзитетских центара да би својим деловањем и мисијом покривали гранична подручја наше државе. Из истих разлога њима је додат и факултет у Ужицу, а на крају је одлучено да се оснује и факултет у Јагодини.

Факултет педагошких наука у Јагодини. Српски језик 1, Српски језик 2, Увод у проучавање књижевности (2+2), Књижевност за децу (4+2) јесу једносеместрални предмети, са различитим бројем ЕСПБ. Методика наставе СЈК и Методички практикум СЈК су двосеместрални.

Педагошки факултет у Сомбору. Српски језик 1 (2+3), Српски језик 2 (2+2), Основе теорије књижевности (2+1), Методика наставе српског језика и књижевности (3+3), Књижевност за децу (2+1), Методика наставе српског језика и књижевности (1+2). Сви су предмети једносеместрални.

Учитељски факултет у Призрену – у Лепосавићу. Српски језик 1, Српски језик 2, Књижевност, Књижевност за децу, Методика наставе српског језика и књижевности 1, Методика наставе српског језика и књижевности 2. Сви су предмети једносеместрални.

Педагошки факултет у Врању. Српски језик (2+2, 9 ЕСПБ), Књижевност (2+2, 8 ЕСПБ), Књижевност за децу (2+2, 6 ЕСПБ), Методика наставе српског језика и књижевности (2+2, 5 ЕСПБ), Методички практикум српског језика и књижевности (1+3, 5 ЕСПБ). Сви предмети су двосеместрални.

Педагошки факултет у Ужицу. Српски језик 1, Српски језик 2, Књижевност, Култура изражавања, Књижевност за децу, Методика наставе српског језика и књижевности 1, Методика наставе српског језика и књижевности 2. Сви су предмети двосеместрални, осим Културе изражавања, који је једносеместралан.

Учитељски факултет у Београду. Српски језик I, Српски језик II, Увод у тумачење књижевности, Драма и покрет, Књижевност за децу и младе, Српска култура у европском контексту, Методика наставе српског језика и књижевности 1, Методика наставе српског језика и књижевности 2. Предмети су двосеместрални, осим предмета: Српски језик II, Драма и покрет и Српска култура у европском контексту, који су једносеместрални.

Изборни предмети. На свим факултетима постоји велики број изборних предмета из све три области (Српски језик, Књижевност/Књижевност за децу и Методика наставе српског језика и књижевности) које студенти под одређеним условима бирају. Нпр. у Београду годишње нудимо студентима у свим годинама 19 изборних предмета, од којих ћу навести само неке: Правопис и књижевнојезичка норма, Буквари и

букварска настава, Тумачење Библије, Казивање уметничког текста, Појам и одређење ауторске бајке, Путовања као вид образовања и културе, Форме учтивости у српском језику, Основи сценске уметности, Теорија књижевности у разредној настави, Методика дикције и реторике, Млади јунак у савременом српском роману за децу и младе – методички аспект. (За поједине предмете су ангажовани и гостујући професори, превасходно са Филолошког факултета у Београду.) Слично је и на другим факултетима. Ево, такође, сажетог навођења изборних предмета на њима: - Реторика, Правопис српског језика, Облици изражавања (Лепосавић); - Функционални стилови српског језика, Увод у историју књижевности, Књижевни жанр у настави, Настава граматике у основној школи (Јагодина). - Диференцијална граматика, Техника лепог писања, Облици изражавања и стилистика, Усмена књижевност и народна традиција, Лектира у разредној настави, Уређивање школских новина (Врање); - Стилистика, Увод у позоришну уметност, Култура говора са реториком, Стратегије и методи почетног читања и писања, Усмена књижевност, Стваралачка настава српског језика и књижевности (Сомбор); - Лексикологија српског језика, Правопис српског језика, Преглед српске књижевности, Увод у тумачење књижевног дела, Тумачење књижевног дела, Почетно читање и писање, Настава граматике у основној школи, Медијска писменост у настави српског језика (Ужице).

Овај дужи списак изборних предмета проистиче из чињенице да их може бити више из једне наставне области, као и да се могу (а не морају) мењати сваке године. Он, истовремено, сведочи о интересовањима и самих наставника, који могу своја истраживања да провере на курсу у дијалогу са радозналијим студентима.

3.

Видљиво је, уз све варијације, устројство програма српског језика и књижевности на учитељским/педагошким факултетима, које произилази из места, улоге и значаја које србистика има у школовању учитеља и васпитача:

1. Српски језик 1, Српски језик 2, Култура изражавања (I, II год.)
2. Књижевност/Увод у проучавање књижевности, Књижевност за децу и младе (II, III год.)
3. Методика (наставе) српског језика 1. и 2 (III, IV год.)

Реч је о програмској вертикали која се, логично, креће од српског језика, преко књижевности, посебно од књижевности за децу до методике, као дисциплине која у себе неразлучиво укључује знања и одговарајуће предавачке способности. Учитељски/педагошки факултети не школују учитеље за само један наставни предмет, него за све предмете у разредној настави.² Сходно томе он мора да добије теоријску и стручну основу за сваки предмет у млађим разредима основне школе. Ако узмемо ову чињеницу у обзир, вертикала која постоји у програ-

² Учитељски/педагошки факултети школују и васпитаче чији је рад у предшколским установама, посебно у остваривању припремног предшколског програма, изузетно сложен и важан. Али, сходно програму Прве интеркатедарске србистичке конференције о настави српског језика у основној и средњој школи, пажња је превасходно усмерена на образовање учитеља. С важном напоменом, да у студијским плановима ових факултета постоји потпуна паралелност у школовању учитеља и васпитача, уз специфичности које, логично, произилазе из природе и облика рада са предшколском и школском децом.

мама, добро је постављена. То захтева да природа и настава програма српског језика и књижевности буде усмерена на основна језичка и књижевна знања и на њихово најдубље разумевање. Да настава, метафорично речено, иде у дубину, а не у ширину. Оно што се пропусти на основним курсевима, тешко се и с муком се може надокнадити, ако уопште може. Наравно, може се поставити и питање природе уџбеника, нпр, да ли правити нове или се ослонити на добре постојеће. Али, то је шире питање и повезано је са самом природом наставе на овим факултетима. Због тога, прављење академских програма и њихово остваривање јесте велики научни и наставни изазов за све који раде на учитељским / педагошким факултетима

Велики проблем је број часова и семестара. Тешко је реализовати ове програме током једне године, посебно Књижевности за децу и младе, која је основ за обраду књижевних дела у разредној настави. Програм овог предмета је заснован тако да се у њему укштају историјски увиди и савремени тренутак, канонска дела и нова дела која због сензибилитета могу да привуку ученике, затим дела српске и светске књижевности. На три од шест факултета, Књижевност за децу је једносеместралан предмет. То озбиљно угрожава његову наставу, јер се проблем не може решити ни повећањем кредита и броја часова у једном семестру због изузетно значајне лектире која је битан део програма. Мислим да је обавеза свих нас на овим факултетима да сачувамо постојеће предмете и број часова, а тамо где је неопходно да их повећамо. Не због нас и наше наставничке норме, него због значаја српског језика и књижевности у разредној настави. Не смемо се устручавати у одбрани матерњег језика, најважнијег предмета у образовању, поготово што је вишеструко, и немаром и намером, изузетно угрожен.

4.

При томе, а не умањујући важност проучавања овог предмета на матичним катедрама, Књижевности за децу и младе природно је место на учитељским/педагошким факултетима, и то из више разлога. У последње две деценије стасале су нове генерације проучавалаца књижевности за децу, сада већ у звању редовних професора, имамо нове, младе истраживаче и, најважније, променен је интерпретативни приступ. Уместо оних којима је бављење овим жанром био резервни положај јер нису могли да опстану на првој линији, уместо корпоративних састављача лектире или педагошки настројених методичара (благо осмехнутих прерушених педагога), стасали су тумачи који су приступили књижевности за децу и младе као књижевности, са свешћу да она не може да врши ни књижевне ни некњижевне функције, ако сама није високо вредна уметност. Они су довели тумачење ове књижевности на висине на којима у нас до сада никада није било. Дали су значајне студије, учинили књижевност за децу битним и истовредним делом укупне српске књижевности, подстицали на више начина развој наше савремене књижевности за децу, ујединили тумаче и писце у заједничком деловању.

Учитељски/педагошки факултети су, строже узев, једини чисто наставнички факултети. Због тога на њима методика, у нашем случају настава методике српског језика и књижевности, има посебно место. Она се на факултетима, осим у Сомбору и Лепосавићу, предаје две године, то јест четири семестра. У првој години је можемо назвати превасходно теоријском методиком, а у другој теоријско-примењеном. Ова предавања се

завршавају и заокружују професионалном континуираном праксом на којој студент држи наставу у једној предшколској групи или одељењу пуне четири недеље. Њоме се учитељи образују за своје вишеструке улоге: да ученике, сходно њиховом узрасту, уводе у прва језичка знања, развијају њихов осећај за леп и правилан говор, за разумевање књижевних дела и уживање у читању. А преко тога, сходно узрасту ученика, да постепено граде свој лични и културни идентитет.

Методика српског језика и књижевности није само наставна, него је и научна дисциплина. Она мора и да се развија као научна дисциплина, да изграђује свој метајезик, да се као иманентна методика пита о својој основи, промишља методичка начела и принципе. Без научних промишљања, она не може да постоји ни као озбиљна наставна дисциплина. Само један пример. Повод је актуелан, али проблем је много дубљи и начелан је. Ми смо новим Законом о основама система образовања и васпитања прихватили, тачније, наметнута нам је настава заснована на стандардима постигнућа и исходима учења. На тим основама су рађени и нови програми, с напоменом да су у њима у великој мери сачувани и садржаји, што је изузетно битно. Рецимо, дословно узета и још доследније примењена, стандардно-исходна настава у великој мери узима једно књижевно дело као пример или илустрацију одређеног исхода, рецимо познавања уметничког епа, а не као дело по себи и не омогућава уважавање књижевног канона, односно школског или образовног књижевног канона. Она се усмерава само на крајњи, проверљиви резултат, а мање (или нимало) на сам процес сазнавања, да не говоримо о неопходности радости читања. За наставу и разумевање књижевности овакво усмерење јесте погубно. Није свеједно на чему ће ученик да заснива познавање савремене српске књижевности, на делима Иве Андрића, Владана Деснице, Милорада Павића, Васка Попе и Ивана В. Лалића или некима којима ни школски програми не могу продужити живот. И како ће у проверљив исход (а он мора да буде такав по дефиницији) без насилног укалупљивања стати сложени читалачко-сазнајни процес!³

Може бити да није сасвим тако, мада сам убеђен да јесте. Међутим, то за овај тренутак није најбитније. Важно је и неопходно да методика теоријски и стручно промисли ове принципе, размотри њихове стручне, образовне, ако хоћете, и културноидентитетске последице, јер нам од тога зависи и израда програма, и место књижевног канона у образовању, и уџбеници, и конкретна настава. Да ли имамо иједан систематичан и аналитичан текст о стандардима и исходима, најпре преведене добре студије, па затим шта стандардно-исходовна настава доноси а шта односи нашем образовном систему, који као и сваки систем не трпи пресађивање, али му је неопходно калемљење. Кроз разматрања ових и других пресудних тема преламају се сва отворена образовна питања, али су она битни простори у којима методика истражује и проверава и саму себе.

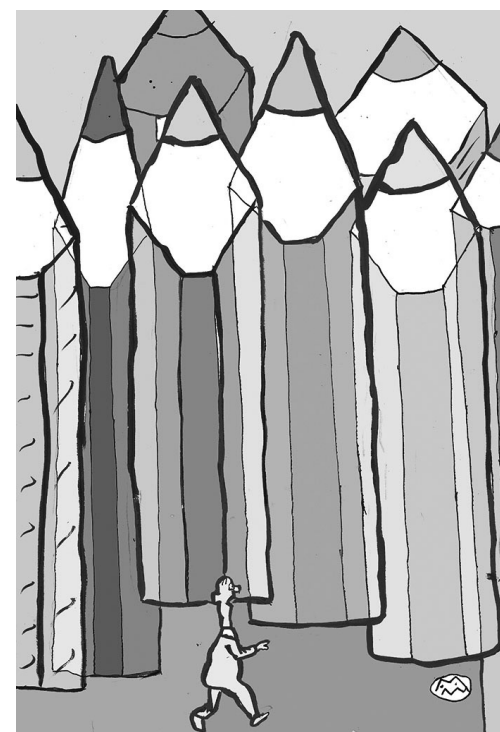
Методика као средишна дисциплина на учитељским/педагошким факултетима има лепе могућности да се развије и као научна (методолошка) и као

³ Нама не треба пресађено и уређено колонијално образовање, у којем су лепо узглобљени просветна власт, издавачи и аутори уџбеника, и едукатори едукатори, него модерно и национално одговорно, српско-европско образовање. На жалост, ово није први случај да идеолошка заслепљеност и законска решења претходе озбиљном научном и стручном промишљању: снага моћи не застаје пред снагом аргумената.

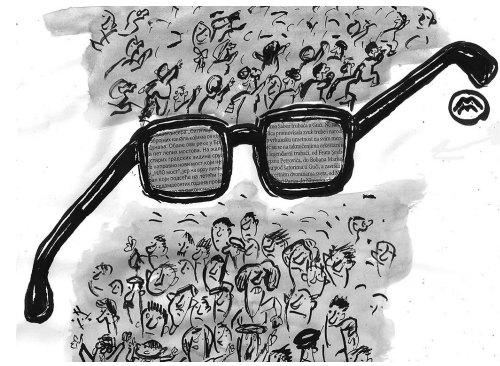
наставна (теоријско-примењена) дисциплина, да би се потом – са свешћу о националној одговорности и у непристајању на политичку употребљивост – у потпуности потврдила у целокупном наставном процесу.

5.

На крају, не треба заборавити да су катедре за српски језик, књижевност и методика наставе српског језика и књижевности као релативно младе катедре настале уз велику помоћ и добродошлицу матичних катедри. У случају Учитељског факултета у Београду (а мислим да се то може рећи и за друге учитељске факултете, јер су оснивачки поступак и доношење планова умногоме били заједнички) уз помоћ Катедре за српски језик са јужнословенским језицима и Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима Филолошког факултета у Београду, уз несребичну помоћ професора Милије Николића, Милорада Дешића и Новице Петковића. И не

само на почетку: свих ових година сарадња је настављена кроз консултације о програмима, гостујућим предавањима, држањем изборних курсева, менторским радом са нашим сарадницима и асистентима, учешћем у комисијама за одбрану дисертација и изборе. Ниједан сарадник није примљен на нашу Кате-

дру без препоруке одговарајућих наставника са матичних катедри. (Готово сви учесници ове конференције са Филолошког факултета у Београду наши су сарадници и мени је задовољство да им се, и у овој изузетној прилици, *joш једном* захвалим.) Данас су наше катедре на учитељским/педагошким факултетима не само због година пунолетне: изнедриле су већи број значајних редовних и ванредних професора, могу самостално или међу собом да се саморазвијају у научном и академском погледу. Али без матичних катедри ми не бисмо били, нити можемо да будемо у будућности, оно што јесмо. Ако смо им се понегде приближили или их, чак, у понечему и досегли, то је и њихова заслуга.

Александар Милановић

Треба ли нам српски језик у гимназији?

Чак и површан увид у језик наше савремене науке, публицистике, а неретко чак и књижевности (како српске тако и преводне), указује да нам се убрзано троше култура језика и култура мишљења код оних интелектуалаца који од језика буквално и метафорично живе. Ове области културе су, наравно, у директној корелацији, о чему је давно, а дивно, писао Александар Белић. За језичку инфлацију у текстовима српских интелектуалаца има више узрока и о њима се често полемише не само у лингвистичкој литератури, а тумаче се и глобални и интерни фактори. Међу њима се, наравно, најчешће истиче чињеница да долазеће генерације све мање читају.

„Испод радара“, међутим, већ деценијама остаје један од кључних узрока недовољне функционалне писмености образованих грађана наше земље. Уколико искључимо часне изузетке, присутно се колико је нас имало квалитетну наставу српског језика у гимназији и средњој школи! Многи књижевници су ми сведочили да је логика нашег школског система и пре више деценија била следећа: правописна правила и граматичку структуру српског језика треба савладати у основној школи, а потом у средњој школи његове врхунске стилске домете истражити на корпусу домаће и светске књижевности. Оваква концеп-

ција, која на први поглед и није толико рогобатна, у пракси се показала као потпуно погрешна. Разлози су бројни. Прво, као игра речи: заборавило се на фактор заборављања. Не памтимо, на име, баш цео живог оно што смо научили са 15 година. Друго, није свако градиво погодно за основну школу, нарочито оно које треба да нам однегује дотеран и одговарајући стил говорења и писања. Такве лексичке, синтаксичке и прагматичке теме ваља оставити матурантима. Треће, не могу се баш све функције језика и стила тумачити само у књижевном тексту. Не треба заборавити лепоту и функционалност језика и стила научних радова Михаила Петровића Аласа и Милутина Миланковића, или публицистичких текстова Иве Андрића и Милоша Црњанског.

Конечно, нечија неформална идеја да се и језик и књижевност предају у основној школи, а само књижевност у средњој - временом је постала правило. Иако су планови и програми предвиђали, а и данас налажу, детаљну наставу језика у средњим школама и гимназијама, ње више тамо нема. Одговорност носе, наравно, с једне стране професори, којима је лакше и лепше да тумаче опојна књижевна дела него да анализирају досадне граматичке теме, а с друге стране и школске власти, које већ деценијама,

свесно или несвесно, дају прећутну сагласност за овакву накарадну праксу. Шта су њени резултати?

Резултат су ученици који на пријемним испитима не знају писану ћирилицу, ученици који не знају да сročе језичко-стилски коректан мејл или молбу, нити иједан од једноставних жанрова свакодневног изражавања. Резултат су студенти који не знају да напишу реферате и семинарске радове (па плаћају агенцијама да то раде за њих), који и

Александар Милановић

даље нису савладали тајне писања мејла професору, и који бране семинарске, дипломске, мастерске и докторске радове само зато што су им и ментори недовољно писмени те нису учили бројне недопустиве језичко-стилске пропусте. Уколико овај део писмености наше нације можда и не примећујемо, ипак региструјемо језик наших дневних новина и часописа, портала, сајтова, реклама, огласа, који пружа бесконачну грађу за текстове нормативиста попут Ивана Клајна. Овај језик, који обично назива-

мо „јавним“, није жалост ништа лошији од језика наших превода.

Проблем готово да делује као нерешив, али је решење веома једноставно. Њега је понудила и Прва интеркатедарска конференција, одржана недавно у Тршићу, на којој су се окупили представници свих србистичких катедара, као и других референтних институција (института, завода и сл.). Треба, једном и коначно, предмету Српски језик и књижевност понудити онолико простора у настави колико га имају други матерњи језици у цивилизованим земљама Европе, а то је неупоредиво више но што их има данас. Онда би било простора и за Десанку и за Десницу, чије је уклањање из програма недавно оправдано изазвало прави мали културни раг у Србији, али и за лексикологију, синтаксу, стилистику, прагматику... Уколико функционално не описменимо ђаке, а то се мора урадити у средњој школи како би се они на факултету коначно формирали као прави интелектуалци, остаће нам мало или нимало од наше културе језика и културе мишљења. Не смемо наседати на трик-питања попут већ лансираних: „Шта од предмета избацити на рачун повећања часова српског?“ или „Да ли ће нам деца по цео дан бити у школи?“ Она стижу из исте кухиње која је и до сада покушавала број часова српског језика не да повећа него да смањи! Не желимо већи број часова матерњег језика него Руси или Немци, него исти.

Повећање броја часова Српског језика и књижевности, у основној и средњој школи, постао је један од културних императива у Србији. Уколико мислите да је ово само претеривање једног универзитетског професора србистике, осврните се око себе, прочитајте и послушајте оно што вас окружује. Да ли је језик који чујете одраз културе мишљења?

Због чега је важно универзитетско изучавање књижевности за децу и младе? Ово књижевно поље усредсређено је на феномен детињства, било да је реч о тематизовању овог животног периода

м-плексним књижевним делима најзначајнијих српских писаца (а чињеница је да су најзначајнији српски писци писали и за децу и о детињству) или о темама одговарајућим рецепцијским могућностима читалаца у различитим аспектима. Као академска дисциплина јавља се 50-их година на Катедри за југословенске књижевности Филолошког факултета у Београду¹. Доминантни корпус је национални, уз жанровске и књижевноисторијске пресеке са светском књижевношћу. Књижевноисторијски предмети на студијама србистике не баве се, међутим, и делима из овог корпуса, па се ова област издвојила у засебно поље по тематским, структурним и рецепцијским критеријумима. Изучавање ове области изузетно је важно пошто је она кључна за почетни, први иницијални сусрет младих читалаца с књижевношћу и националном културом, о чему се треба посебно брижљиво старати у епохи кризе читања. Дела из овог корпуса преовлађују у основношколским плановима и програмима и такође су кључна у предшколском узрасту. Стога је њена

¹ Захваљујући труду Слободана Ж. Марковића (1928–2015) који је књижевност за децу држао од 1956. као семинара, а као стални предмет од 1964. то је био први семинар књижевности за децу у овом делу Европе. Наставу на Филолошком факултету држали су проф. др Живан Живковић, проф. др Христо Георгијевски и проф. др Радивоје Микић.

Зорана Ојачић

Важност академске дисциплине Књижевност за децу и младе у развоју српске културе и књижевности

улога васпитања и сталног развијања естетског књижевноуметничког укуса – баш као и упознавање и разумевање националне културе, спознавање националног идентитета у раном узрасту од великог значаја. Све то није могуће без добро обучених наставника и учитеља који своје знање стичу на студијама.

Књижевност за децу као студијски предмет везује се за студије националног језика и књижевности и за наставничке студије на учитељским или педагошким факултетима. Овај студијски предмет јавља се у различитим варијацијама и заузима различит статус (обавезни / изборни) по обиму предмета, тј. броју ЕСПБ и броју недељних часова, али и у односу на врсту студија. На пример, на компаратистичким студијама је по правилу нема, и поред компаратистичког аспекта ове дисциплине; чешће се јавља као изборни предмет и има много мањи фонд часова у односу на превасходно наставнички оријентисане факултете.

Међутим, заступљеност у курикуларном концепту, број часова, па и обим лектире и литературе доводе до закључка да овај предмет не спада у доминантне, чак ни на наставничким факултетима, и поред чињенице да ће дипломирани студенти непосредно користити своја знања из ове области.

Ако кренемо од најближег окружења, у Републици Српској књижевност за децу је заступљена на студијским програмима србистике и на наставничким факултетима у Бања Луци, Бијељини и на Палама. Највећи фонд има на Педагошком факултету у Бијељини Универзитета у Источном Сарајеву, као обавезни једносеместрални предмет (*Књижевност за децу*) на Студијском програму разредне наставе са 7 ЕСПБ (3+3) у 4. семестру. И Студијски програм предшколско васпитања и образовање има обавезан предмет, са нешто мањим обимом (6 ЕСПБ, 2+2). Осим тога, изучава се и на Катедри за србистуку Филозофског факултета

Пале (*Дјечија књижевност*), као обавезан једносеместрални предмет (4 ЕСПБ, 2+1) у петом семестру. И на учитељском студију Филозофског факултета у Бања Луци обавезан предмет је на другој години: као *Књижевност за децу* (6 ЕСПБ, 2+2) и *Књижевност за предшколску децу* (4 ЕСПБ, 3+1) на Студијском програму предшколско васпитања.

На Универзитету Црне Горе овај студијски предмет не изучава се на Филолошком факултету, дакле није везан за србистику (колико год то релативно звучало, пошто напоредно постоје студијски програми српског и црногорског језика и књижевности), већ за образовање учитеља и предшколских васпитача, на Филозофском факултету у Никшићу. Именован као *Књижевност за децу и омладину*, једносеместрални обавезни предмет изучава се у 4. семестру, али са већим бројем часова (5 ЕСПБ,

3+2) – у програму су српски писци за децу заступљени отприлике трећински.

У Србији предмет се изучава на универзитетским студијама у оквиру готово свих студијских програма српске књижевности и језика / србистике (универзитетски центри у Београду, Новом Саду, Крагујевцу, Нишу, Новом Пазару) и у оквиру студијских програма за образовање учитеља и васпитача на учитељским / педагошким факултетима (у Београду, Сомбору, Јагодини, Ужицу, Врању, Лепосавићу).

На студијама српске књижевности и језика у земљи књижевност за децу је обавезан, једносеместрални предмет са лектиром која подразумева доминантни национални канон и репрезентативни избор дела светске књижевности. Приметан је, међутим, његов веома разнолик статус и обим на универзитетима. Најбоља ситуација је на Филолошком факултету у Београду, где се изучава на два сродна студијска програма: Српској књижевности и језику и Српској књижевности и језику са компаратистиком на четвртој години студија (6 ЕСПБ, 2+1). Затим, на Српској књижевности и језику² Државног универзитета у Новом Пазару изучава се *Књижевност за децу и омладину* (5 ЕСПБ, 2+2). Нешто лошија ситуација је на србистици Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу (4 ЕСПБ, 2+2) а знатно лошији статус ове дисциплине (минимални број часова и оптерећење студената) запажа се на Филозофском факултету у Нишу (3 ЕСПБ, 1+1) и на Филозофском факултету у Новом Саду (3 ЕСПБ, 1+1). Најгори случај у вези са књижевношћу за децу видљив је на примеру Филозофског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, где овај предмет уопште не постоји.

Статус овог предмета наглашенији је на учитељским / педагошким факултетима, што је, донекле, логично, с обзиром на нижи узраст којим ће се бавити будући наставници и васпитачи, али се и ту разликује по броју часова, оптерећењу и распрострањености у курикулуму универзитетских институција (у Београду, Сомбору, Ужицу, Јагодини, Врању и Лепосавићу).³ Увек је обавезни предмет, ређе једносеместрални а чешће двосеместрални, уз опционо постојање изборних курсева. Као двосеместрални предмет постоји у академским институцијама у Београду, Ужицу, Јагодини и Врању а као једносеместрални предмет у Сомбору, на програму за васпитаче у Врању и у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици (у Лепосавићу).

Разлика у статусу и важности за образовање будућих учитеља и васпитача на учитељским / педагошким факултетима у Србији је велика, што се најбоље види кад упоредимо јавно доступне званичне податке. Тај распон се креће од двосеместралног предмета (6 ЕСПБ, 2+2, 2+2) на Учитељском факултету у Београду (уз изборне предмете *Појам и одређење ауторске бајке*; *Млади јунак у савременом српском роману за децу* – *методички аспект* (3 / 4 ЕСПБ) и на мастер студијама (изборни предмет *Савремени приступи књижевности за децу*, 5 ЕСПБ, 2+1) – до

једносеместралног предмета на Педагошком факултету у Сомбору (3 ЕСПБ, 2+1). На поменутом факултету и други предмет из књижевности⁴, *Увод у теорију књижевности*, има идентичан статус а забрањавајуће је то што се по рангу не само разликује од Енглеског језика, већ је и двоструко мањи, пошто постоје Енглески језик 1 (3 ЕСПБ, 2+1) и Енглески језик 2 (3 ЕСПБ, 2+1). То значи да су настава књижевности и књижевности за децу скрајнуте на забрањавајући начин. Двоструко већи број часова и студентског оптерећења пренесен је на изборне предмете који имају 6 ЕСПБ и већи број часова (2+2). Иако је тиме

омогућено да се неке области из ове дисциплине обраде са већом пажњом, нпр. *Увод у позоришну уметност за учитеље* и *Поетика књижевности за децу за васпитаче*, оне су изборне, па обухватају делимичан број студената. Помало је невероватна чињеница да и изборни предмети на енглеском језику имају двоструко већи обим од базичног предмета: *Увод у децу књижевност на енглеском језику* и *Англоамеричка књижевност за децу* (6 ЕСПБ, 2+2).

Исти статус као у Београду приметан је и на Педагошком факултету у Врању (за учитеље носи 6 ЕСПБ (2+2)), уз изборне предмете *Драматизација књижевног текста за децу* (3 ЕСПБ, 2+0) и *Лектира у разредној настави а за васпитаче* је једносеместрални предмет на другој години (6 ЕСПБ, 4+2); као и на Факултету педагошких наука у Јагодини, као обавезни двосеместрални предмет за учитеље и васпитаче на другој години, са нешто мањим бројем часова (5 ЕСПБ, 2+1, 2+1). На Учитељском факултету са привременим седиштем у Лепосавићу будући учитељи на трећој години изучавају једносеместрални предмет са повећаним бројем часова (5 ЕСПБ, 4+2) као и васпитачи, само на првој години. На Педагошком факултету у Ужицу за учитеље је обавезни двосеместрални предмет на 3. години студија (4 ЕСПБ, 2+1, 2+1) а за васпитаче на 2. години (5 ЕСПБ, 2+1, 2+1).

Наведени подаци указују да као студијски предмет, *Књижевност за децу (и младе)* која је и поникла из академског изучавања српске књижевности и уз њу се понајвише везује својим садржајем, на матичним студијама има нижи значај (мањи фонд часова и траје један семестар – или уопште не постоји у студијском програму) у односу на друге предмете и у односу на учитељске / педагошке факултете. Чињеница је и да се ова дисциплина проучава и на компаратистичким студијама једино на Филолошком факултету у Београду.

Од оснивања Учитељског факултета у Београду књижевност за децу, као што смо већ навели, постаје обавезни

предмет. Први професор овог предмета до 1998. био је Драгутин Огњановић (1933–1999). Од тада су га предавали професори Александар Јовановић, Петар Пијановић, Јелена Панић Мараш и Зорана Опачић. Курс је конципиран као поетичко и књижевноисторијско кретање кроз родове и жанрове усмене и уметничке, националне и светске књижевности, односно кроз испитивање еволуције жанрова у компаративном контексту. После утврђивања поетичких особености корпуса и периодизације, указује се на његову органску сродност са српском књижевношћу. Други део курса подразумева испитивање поетичког развоја у оквиру појединачних жанрова и на примерима прописане лектире из националне и светске књижевности: поезија (кроз три развојне етапе), лирско-епске врсте (у народној и уметничкој књижевности), народна књижевност, проза (басна, бајка, прича) а трећу област чини изучавање врста романа, драмске књижевности, нефункционалних жанрова (путописи, дневничка проза, мемоари и аутобиографије и популарна наука), савремене књижевности и проучавања књижевности за децу у историјском развоју – све то на одабраној лектури и литератури. Осим строго књижевних текстова разматрају се и други видови стваралаштва за млади узраст, као што су стрип, сликовница, филм. Историјска поетика жанрова подразумева широко вертикално, па прописана лектира обухвата распон од почетак књижевности за децу (нпр. басна у античко доба, бајка у класицизму, српска поезија у 18. и 19. веку) до савремене књижевности у најужем смислу (дела и аутори српске и светске књижевности из 21. века). Посебна пажња се посвећује историјској поетици жанрова и њиховој трансформацији у савременој књижевности а лектира је заснована на широком одабору текстова којима се студенти упознају са поетичком еволуцијом, чиме се развијају не само познавање и разумевање овог књижевног корпуса, већ и љубав према књижевности.

Теоријском приступу се посвећује

посебна пажња на мастер студијама, при чему се студенти који одаберу овај курс осамостаљују да изводе тумачење применом одабраних научних метода. Дакле, на Учитељском факултету у Београду ова академска дисциплина заузима значајан простор основних студија и сразмерно мањи на мастер студијама (ако узмемо у обзир изборне предмете, простире се на две године основних и мастер студија и обухвата 6+3 ЕСПБ на 3. години, 3 ЕСПБ на 4. и 5 ЕСПБ на мастеру).

Треба рећи и следеће: промовисање српске књижевности за децу резултовало је и заснивањем факултетског проје-

кта *Поетика српске књижевности за децу* у оквиру ког су објављени вредни научни зборници: о књижевном делу Душана Радовића (*Душан Радовић и развој модерне српске књижевности*, 2008), Гроздане Олујић (*Бунтовници и сањари – Књижевно дело Гроздане Олујић за децу и младе*, 2010), Моме Капора (*Притоведач урбане меланхолије – Књижевно дело Моме Капора*, 2012) и Григора Витеза (*Поезија као завичај: Поетика Григора Витеза*, 2015). Реч је о првим и, у неким случајевима, јединим зборницима о овим ауторима објављеним у Србији (о Моме Капору и Григору Витезу, на пример). Међутим, проблеми у омеђавању националног корпуса књижевности за децу јављају се на неочекиваним местима, као у случају УДК кодификације зборника о Григору Витезу у Народној библиотеци⁵.

Студије из науке о књижевности за децу ретко се преводе, пошто нису у фокусу основних истраживачких тема. Због тога је Учитељски факултет превео и приредио, монографију о бројним методама и приступима у проучавању књижевности за децу Питера Ханта (*Тумачење књижевности за децу*, 2013).

Програм предмета који се изучава на Учитељском факултету је свакако обухватнији у односу на школске програме као што и треба да буде, али су њиме у највећем проценту обухваћени аутори који се налазе у школској лектури у оба основношколска циклуса. Стога он омогућава студентима добар увид у историјски ток развоја књижевности за децу и младе у светској и националној књижевности, кроз историјску поетику жанрова и однос народне и уметничке књижевности. Специфични књижевни жанрови (ауторска бајка, фантастика, епска фантастика, савремени роман за децу и младе) додатно се истражују на изборним предметима, а специфични научно-методолошки приступи на мастер студијама. Због тога се може рећи да академска настава у потпуности припрема студенте за разумевање и за разноврсне модерне приступе у тумачењу текстова у њиховој професионалној будућности, у којој ће бити у прилици да своје ученике уводе у српску књижевност и културу и развијају њихову љубав према читању.

Иако је Народна библиотека у међувремену променила класификацију зборника у „Српска поезија за децу“ и језик „српски“, што је за сваку похвалу, при штампању зборника није нам допустила да појединачне радове класификујемо УДК одредницама које означавају припадност српској књижевности. У самом зборнику, на њихово инсистирање, остао је УДК са одредницом 42 (821.163.42.09-93-1 Витез Г. (082) / 821.163.4.09-93-1(082)), чиме се означава припадност хрватској књижевности, уз одредницу б) Српскохрватска књижевност за децу – Зборници COBISS. То је значило да су, заслугом Народне библиотеке, научни скуп одржан у Београду, као и научни зборник допринели додатном кодификовању Григора Витеза као хрватског песника – усред Београда.

Карикатуре у овом броју: Милета Мића Милорадовић

² У опису студијског програма указује се да се историја српске књижевности изучава „с посебним акцентом на бошњачку књижевност“ – <http://www.dunp.np.ac.rs/srpska-knjizevnost-i-jezik/>. Ова специфичност се не примењује у списку испитних питања доступном на сајту универзитета. Српски писци за децу доминантни су уз канонске писце светске књижевности.

³ У Суботици се студије изводе на мађарском језику.

⁴ Једино Српски језик 1 (5 ЕСПБ, 2+3) и Српски језик 2 (4 ЕСПБ, 2+3) имају задовољавајући број часова.

Прва интеркатедарска србистичка конференција,
Тршић, 19–21. јун 2020.

Учесници Прве интеркатедарске србистичке конференције – коју чине представници свих србистичких катедри на свим филолошким, филозофским, учитељским и педагошким факултетима у Србији, Републици Српској и Црној Гори, укључујући и представнике Института за српски језик САНУ, Института за књижевност и уметност у Београду и Завода за унапређење образовања и васпитања у Београду – једногласно су усвојили

Декларацију о неопходности повећања броја часова српског језика и књижевности у основној и средњој школи

Декларација се заснива на природи и значају наставе српског језика и књижевности у нас, свести о њеној улози у образовању као наставног предмета и наставног језика, богатству језичког и књижевног садржаја, као и месту и броју часова овог предмета у европским образовним системима.

1. Настава српског језика и књижевности представља једино систематско и континуирано увођење младих у знања и просторе матерњег језика и књижевности, са пресудним утицајем на изграђивање не само њихове језичке и књижевне културе него, још битније, њиховог односа према култури уопште. Готово свакодневно, у можда најзначајнијем периоду за развој личности, они се сусрећу са логиком и лепотом матерњег језика и светом књижевних дела. Представа изграђена у школи не губи се никада сасвим и због тога је њена сазнајна и образовна улога немерљива. Колико су улога и значај матерњег језика и књижевности велики, говори и податак да није било ниједног образовног система у било ком времену у коме овај предмет није имао статус најзначајнијег предмета.

Ученици једино наставом српског језика и књижевности развијају своје говорне способности, обогаћују речник, савладавају правила мисаоне писмености, напредују у процесу овладавања правилима језичке културе, што је све нужни предуслов за добро савладавање садржаја других предмета. Језичко стваралаштво не може се поредити са било којим другим типом стваралаштва. Моћ језика је оно што човека највише одваја од свих других бића, а та се моћ младим

људима најбоље може и мора предочити кроз моћ књижевне речи, као најпотпунијег испољавања језика.

2. Матерњи језик и књижевност јесу највреднија духовна добра једнога народа, чувари његовог памћења и културе. Зато матерњи језик никада није само средство комуникације (као што се, неретко, чује), он је носилац наше колективне и индивидуалне меморије које се међусобно допуњују и снаже. Језик и књижевност су у темељима не само личног него и националног и културног идентитета: најбоље се, ако не и једино, кроз садржаје књижевности може код ученика развити љубав према властитој култури, према властитим националним вредностима и њиховом месту у ризници европске и светске културе. Они поседују дубину у коју су унети памет и памћење културе који се, читањем и разумевањем, надодају на читаочеву појединачну памет и памћење. Није без разлога речено да је улагање у матерњи језик и књижевност једнако улагање у националну безбедност и слично грађењу снажне бране пред опасности од колонијалног статуса народа.

Једино се кроз континуитет српског језика и српске књижевности може пратити континуитет културног развоја српског народа – од Светога Саве до данашњих дана. Српски језик и књижевност су наша културна и духовна вертикала. Снажно ослоњена на језик и културно памћење (а својом природом делујући на човекове емоције, чула и интелект), књижевност повезује све епохе развоја српске културе. Није могуће ниједан период тог развоја заобићи. Зато се у програмима и за основну и за средњу

школу морају наћи представници свих књижевних епоха. И зато програми изгледају преобимни. У њима нису нити могу бити само српски аутори, него и светски, јер се мора успоставити међународност са светским епохама и писцима, пошто се вредност једне књижевности увек одређује и компаративно.

3. Због недовољног броја часова, упркос изузетним напорима учитеља, наставника и професора, свесних своје улоге и мисије, настава српског језика и књижевности није у могућности да у потпуности остварује вишеструку и изузетно значајну улогу: да изграђује темељна граматичка знања и усвајање функционалне писмености код ученика, да негује њихову љубав према читању и разумевању књижевности, да развија и снажи њихов културни и национални идентитет. Богатство и разноврсност наставних садржаја у супротности су са малим бројем часова, што ауторе програма ставља пред непремостиве тешкоће, наставнике присиљава на сажавање градива, а ученике онемогућава да у потпуности стичу знања и уживају у лепоти свога језика и књижевности. Тако се нужно уместо потпуних знања, због броја часова, често остварују само парцијална знања. А парцијална знања, познато је, и нису права знања.

4. Број часова матерњег језика и књижевности у Републици Србији је знатан у поређењу са већином других предмета (5 часова недељно у млађим разредима, укључујући и пети, а 4 у старијим, 4 и 3 у гимназији), осим са математиком, са којом је готово изједначен по броју часова. Међутим, недељни фонд часова приметно је мањи у поређењу са свим европским, па и многим ваневропским

земљама. Други, не мање паметни од нас народи никад нису доводили у питање посебан положај свог матерњег језика и националне књижевности. Ево неколико примера: Француска има од 8 до 10 часова недељно, Турска 8 до 10, Русија 9 (у овој земљи матерњи језик није само општеобразовни језик првог реда, већ има надпредметни статус), Словачка 9, Аустрија и Португалија 8 итд. Нема ниједне европске државе која има мање од 7 часова у почетним разредима, да би потом тај број варирао, зависно од узраста ученика.

Захтев за повећањем броја часова јесте насушна потреба не само наставе српског језика и књижевности него целог образовног система. То не подразумева унапређивање знања само једног изолованог предмета него целог образовног система, јер се унапређивање у знањима и ученичким способностима у српском језику и књижевности нужно шири на учење свих предмета. Српски језик и књижевност није, на име, само наставни предмет од изузетног значаја, већ је и наставни језик, основа за учење свих других предмета. Окосница основношколског и средњошколског програма морају бити садржаји српског језика и књижевности јер се по њиховој успешности мери успешност реализације и садржаја свих осталих предмета.

5. Због тога са пуним правом тражи се да предмет Српски језик и књижевност добије у нашем образовном систему оно место које заслужује, односно да се, најпре, повећа број часова у основној и средњој школи: на најмање 7 часова у млађим разредима основне школе, на 6 часова у старијим разредима основне школе, на 5 часова у гимназијама на свим смеровима и на 3–4 часа у средњим стручним школама (зависно од типа школе и године учења).

6. Учесници Прве интеркатедарске србистичке конференције сматрају да је неопходно да надлежне образовне институције, пре свега Министарство просвете и науке, Национални просветни савет, Друштво за српски језик и књижевност, Завод за унапређење образовања и васпитања, као и академска заједница у целини, предузму све неопходне мере да Српски језик и књижевност добије оно место у нашем образовном систему које му с правом припада. Најновије измене наставних планова показале су да има простора за остваривање значајних образовних стратешких искорака, а најновија збивања око нових наставних програма још једном су указала на неопходност повећања броја часова српског језика и књижевности. Сматрамо да свако одлагање повећања броја часова наноси ненадодиву штету српском образовању у целини.

У Тршићу, 19–21. јун 2020.

Учесници Прве интеркатедарске србистичке конференције

Учесници Прве интеркатедарске србистичке конференције

1) Катедра за српски језик са јужнословенским језицима Филолошког факултета у Београду; 2) Катедра за српску књижевност са јужнословенским књижевностима Филолошког факултета у Београду; 3) Катедра за српски језик Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу; 4) Одсек за српски језик и лингвистику Филозофског факултета у Новом Саду; 5) Депарتمان за србистику Филозофског

факултета у Нишу; 6) Катедра за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Косовској Митровици; 7) Катедра за српску књижевност и језик Филозофског факултета у Косовској Митровици; 8) Депарتمان за српску књижевност и језик Државног универзитета у Новом Пазару; 9) Катедра за српски језик и књижевност Филозофског факултета на Палама Универзитета у Источном Сарајеву; 10)

Катедра за српски језик и књижевност Филолошког факултета у Бањалуци Универзитета у Бањалуци; 11) Студијски програм за српски језик и јужнословенске књижевности Филолошког факултета у Никшићу Универзитета Црне Горе; 12) Катедра за српски језик, књижевност и методичку наставу српског језика и књижевности на Учитељском факултету у Београду; 13) Катедра за филолошке науке Фа-

култета педагошких наука у Јагодини; 14) Катедра за језике и књижевност на Педагошком факултету у Ужицу; 15) Катедра за језик и књижевност Педагошког факултета у Сомбору; 16) Катедра за српски језик и књижевност Учитељског факултета у Лепосавићу; 17) Катедра за српски језик и књижевност Педагошког факултета у Бијељини при Катедри за српски језик и књижевност Филозофског факултета Универзитета у Источном Сарајеву; 18) Институт за српски језик САНУ у Београду; 19) Институт за књижевност и уметност у Београду.

Прва интеркатедарска србистичка конференција,
Тршић, 19–21. јун 2020.

Учесници Прве интеркатедарске србистичке конференције, одржане у Тршићу 20. јуна 2020. године, коју су чинили представници свих филолошких и филозофских факултета, као и представника учитељских и/или педагошких факултета у Србији, Републици Српској и Црној Гори, укључујући и представнике Института за српски језик САНУ, Института за књижевност и уметност у Београду и Завода за унапређење образовања и васпитања у Београду – усвојили су једногласно

Декларацију о статусу српског језика на несрбистичким катедрама и ненаставничким факултетима

Србисти одавно упозоравају да је језичка култура код Срба на врло ниском нивоу и да је срозавање писаног и говорног стандарда српског језика приметно на сваком кораку. Посебно у писаним и говорним медијима, али, нажалост, и у образовном систему. Основни разлог врло тешког стања српског језика и његовог писма ћирилице без сумње је игнорантски однос државних институција према српскоме језику, српскоме писму и општој језичкој култури. Тај однос најбоље се огледа у чињеници да важећи закон о језику и писму не укључује у службену употребу српски књижевни (стандардни) језик и ћирилицу у школи, чак ни у основној и средњој школи, а камоли на факултету. Зато је услов свих услова за побољшање статуса српског језика доношење новог Закона о службеној употреби језика и писма, одавно припремљеног и предатог у законску процедуру, али прећутно игнорисаног од српске владе, иако најзначајнији њени представници стално наглашавају да је нужно чувати српски језик и ћирилицу као основне идентитетске критеријуме српског народа.

Уз такав однос владе и надлежних државних институција и не треба да чуди

толика неписменост, која је, да чуђење буде веће, постала општа карактеристика и највећег броја оних који се сматрају формално писменим: оних са завршеним факултетским образовањем, па чак и оних са докторатима, а из тога нису изузети чак ни универзитетски професори. Срамота је да неко предаје у основној школи, средњој школи или на факултету било који предмет а да је правописно, граматички и стилски неписмен. Не може се језичка култура и борба за чистоту српског језика сводити само на наставнике и професоре српског језика и књижевности. Нужно је да се наставници и професори и других школских и универзитетских предмета прикључе тој борби – да буду носиоци језичке културе, а не као сада, по правилу, носиоци језичке некултуре.

Да би се то постигло, по неподељеном мишљењу учесника Конференције, неопходно је побољшати статус српског језика у образовном високошколском систему, а то се може постићи испуњењем следећих трију услова.

1) Српски језик мора да буде обавезни предмет на свим страним филологијама. Тамо где он то није морају се довести

у питање мастер радови и докторске дисертације у којима се истраживање заснива на контрастирању неког страног језика са српским језиком. А да о преводу и не говоримо, јер је, ваљда, свакоме јасно да нико не може бити не само добар него ни преводилац уопште ако поред језика са кога преводи не познаје добро и матерњи језик.

2) Српски језик мора бити обавезни предмет на свим наставничким нефилолошким студијама, као нпр. на студију математике, хемије, физике, биологије, историје, географије, педагогије, психологије и др. Данас ни на једном од тих студијских програма нема српског језика. Професори тих предмета морају помагати, а не својим језичким незнањем одмагати професорима српског језика у подизању писмености и језичке културе код ученика основних и средњих школа. Мало је рећи да није логично да наставници српског језика и књижевности улажу велики напор да описмене ученике, а да наставници осталих предмета својим незнањем тај напор готово обемишљавају. Српски језик мора и практично добити статус језика курикулума или језика образовања.

3) Велики је број ненаставничких факултета, односно смерова студија. Они се, с обзиром на нужност доброг познавања српског језика, могу поделити у две групе. Прву чине смерови (дисциплине) који у свом предмету изучавања готово као иманентне подразумевају садржаје српског језика, какви су нпр. студији новинарства, права и драмске уметности. На тим студијама српски језик мора бити обавезни предмет, јер се језичка (не)култура највише шири преко новинарског и правног језика, тј. преко публицистичког и административно-правног стила. Другу групу чине сви други ненаставнички факултети, на којима српски језик има статус курикуларног језика, тј. језика на којем се изводи настава. Не треба посебно ни наглашавати да је неопходно да сваки како професор тако и студент влада основама језичке културе, тј. правилне (и) контекстуално примерене употребе српског стандардног (књижевног) језика. У језичке садржаје на ненаставничким факултетима неопходно је укључити садржаје језика струке (специфичне за сваку универзитетску дисциплину, на пример за медицину, машинство, економију и сл.). Тако би у оквиру било ког универзитетског усмерења садржаји српског језика морали бити заступљени бар на нивоу функционалне писмености. Срамота је да факултетски образовани људи не владају бар елементарном и функционалном писменошћу. А данас је то у српскоме језику пре правило него изузетак.

Учесници Прве интеркатедарске србистичке конференције сматрају да је – у циљу подизања нивоа писмености, у циљу заустављања процеса ширења језичке некултуре, у циљу обезбеђења стварног статуса писмених оних који тај статус формално имају јер су факултетски образовани а језички необразовани – неопходно да надлежне образовне институције, пре свега Министарство просвете и науке, Национални савет за високо образовање и универзитети, али и сваки факултет понаособ, предузму све неопходне мере како би се створили услови за системско искорењивање неписмености и језичке некултуре како код студената тако и код професора.

У Тршићу, 19–21. јун 2020.

Учесници Прве интеркатедарске србистичке конференције

Радивоје Стојковић

Национални просветни савет је на својој седници, 16. јула 2020. године подржао „Декларацију о неопходности повећања броја часова српског језика и књижевности у основној и средњој школи“, усвојену на Првој интеркатедарској србистичкој конференцији у Тршићу, јуна ове године. У Декларацији се, између осталог, каже: „Матерњи језик и књижевност јесу највред-

нија духовна добра једнога народа, чувари његовог памћења и културе. Зато матерњи језик није само средство комуникације, он је носилац наше колективне и индивидуалне меморије, које се међусобно допуњују и снаже“. С обзиром да је број часова српског језика најмањи у окружењу и у Европи, повећање би свакако утицало на успешност реализације садржаја свих других предмета, као и резултате међународне провере функционалне писмености ученика.

Поред тога, Национални просветни савет је препоручио враћање књижевних дела наших и светских класика у гимназијске програме српског језика и књижевности. Након анализе програма сва четири разреда гимназије, једногласно је одлучено да се Министарству просвете, науке и технолошког развоја, као и Заводу за унапређивање образовања и васпитања пошаље, како предлог Декларације, тако и предлог ревизије.

Подршка декларацијама

Уколико савет буде усвојен, наши ђаци ће поново читати и Ћосићево „Време смрти“, драме Душана Ковачевића, Александра Поповића, Љубомира Симовића, поезију Матије Бећковића, „Ех Ponto“, Иве Андрића, Бодлеровог „Албатроса“, Хемингвејев роман „Старац и море“, као и народну епску песму „Бој на Мишару“.

Уз извесне напомене, Национални просветни савет предлаже јасније национално профилисање предмета матерњег језика и књижевности, а самим тим квалитетније и свеобухватније опште образовање за сваког нашег ђака.

Национални просветни савет је, у складу са својим ранијим одлукама, на седници од 30. јула 2020. године, подржао став Друштва за српски језик и књижевност о недовољном броју часова у плановима и програмима наставе и учења за образовне профиле који имају трогодишње образовање. Са два часа матерњег језика, није могуће остварити

минимум исхода овог предмета. Закључак Савета је да у свим средњошколским профилима, рачунајући и трогодишње, српски језик и књижевност, треба да буде заступљен са најмање три часа недељно.

Јединствени став садашњег Националног просветног савета, а то је и наслеђе првог Главног просветног савета Министарства просвете Краљевине Србије из 1880. године и његовог првог председника Јосифа Панчића, јесте да се промене морају пажљиво одабрати и увести у образовни систем, да се морају поштовати, уважити и усагласити ставови у интересу образовања и васпитања нових генерација. Унапређивање позиције српског језика и књижевности у образовном систему је стратегијско, али и брижљиво донето мишљење Националног просветног савета, што је и први задатак сваког Националног просветног савета.